

УДК: 343.98

CONTROVERSIAL ISSUES OF COMPREHENSIVE FORENSIC PSYCHOLOGICAL-PSYCHIATRIC EXAMINATION

СПІРНІ ПИТАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СУДОВОЇ ПСИХОЛО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Yevsiukov O.F./Євсюков О.Ф.

с.р.с., доц./канд.пед.н, доц.

ORCID: 0000-0002-3554-8848

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз

ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,

м. Харків, вул. Золочівська, 8-а, 61117

National Scientific Center "Institute of Forensic Expertise

named after Honored Professor M. S. Bokarius",

Kharkiv, Zolochivska St., 8-a, 61117

Abstract. The publication is devoted to controversial issues of complex forensic psychological and psychiatric examination in the process of forensic expert research. The specificity of the activities of experts in psychological and psychiatric scientific directions is emphasized. In the mentioned complex activity of forensic experts, the main ways of further effective fruitful research related to the administration of justice are highlighted.

Key words: forensic expert, complex examination, joint activity, research, features.

Аномація. Публікація присвячена спірним питанням комплексної судової психолого-психіатричної експертизи у процесі судових експертних досліджень. Наголошено на специфічності діяльності експертів з психологічного та психіатричного наукових напрямків. В зазначеній комплексній діяльності судових експертів висвітлені головні шляхи подальших ефективних плідних досліджень, пов'язаних зі здійсненням правосуддя.

Ключові слова: судовий експерт, комплексна експертиза, сумісна діяльність, дослідження, особливості.

Судово-психологічна і судово-психіатрична експертизи в загальній класифікації експертних наук розглядаються у якості суміжних родових експертних дисциплін. Це визначено єдиною спрямованістю вказаних наук на дослідження особливостей психічної діяльності людини.

При оцінці психічної діяльності особи експерти-психологи і експерти-психіатри підходять до цієї оцінки вирішуючи завдання з урахуванням своєї компетенції. Межі компетенції визначаються об'єктами і предметом експертизи, яку представляє експерт як носій спеціальних знань, що відноситися до комплексної експертизи.

Відповідно до п. 1.2.14 «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої наказом Міністерства

юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 (зі змінами та доповненнями) «комплексною є експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання)» [1].

У відношенні комплексно судової психолого-психіатричної експертизи (КСППЕ), де об'єкт дослідження один и той самий, мова йде про дослідження і оцінку психічної діяльності особи (підекспертного) на різних рівнях, лінією розділення яких для різних напрямків спеціальних знань є наявність або відсутність психічного розладу. Межі компетенції експертів, що беруть участь у КСППЕ, визначаються обсягом спеціальних знань цих експертів. Так, експерт-психолог проводить діагностичну та експертну оцінку особливостей психічної діяльності особи без психічних розладів у певні юридично значущі періоди часу (індивідуально-психологічні особливості особистості, затримки розвитку неповнолітнього, особливості емоційного стану особистості тощо). Експерт-психіатр проводить діагностичну та експертну оцінку психічного стану особи щодо виявлення наявності психічних розладів в певні юридично значущі періоди часу, диференційну діагностику та експертну оцінку психічних розладів тощо.

Експерт-психолог «вирішує надскладні завдання щодо реконструювання специфіки психічної діяльності людини в ситуації, яка склалася в минулому. Ретроспективний аналіз потребує застосування комплексу знань і навичок – володіння емпіричними і теоретичними знаннями в галузі психології, способами перевірки й обґрунтування отриманих результатів, уміння поєднувати конкретні властивості психологічних феноменів з абстракціями (наприклад, з ідеальними моделями структури особистості, структури діяльності), опису й експертного оцінювання досліджених психічних явищ у категоріях і поняттях наукової психології та у спеціальних поняттях судової психологічної експертизи тощо. Тож у процесі проведення дослідження експерт поєднує знання з теорії судової експертизи, наукові психологічні знання, організує свою професійну діяльність відповідно до процесуального порядку проведення експертизи» [2, с. 89].

Щодо спеціальних знань і компетенції експерта-психіатра, то об'єктом судової психіатрії є не тільки безпосередньо дана особа, але і всі інші матеріальні носії інформації про стан його свідомості (сприйняття їм себе, оточуючого і поведінки), у минулому (включаючи період, що цікавить слідство та суд) та теперішньому. В понятті компетенції виділяються два аспекти. Перший – охоплює коло питань, що передбачені законодавчими актами і розробленими на їх основі відомчими та інструктивними документами, які повинен вирішувати експерт. Цими ж документами пред'являються певні вимоги до акта експертизи і висновкам експерта. Другий – це коло питань, які може вирішити експерт, при наявності всіх необхідних матеріалів, виходячи із можливостей науки, яку він представляє. Необхідною умовою вірного визначення меж компетенції експерта-психіатра є співпадіння обох вказаних аспектів цього питання. В межі компетенції психіатра-експерта входить те, що складає предмет судової психіатрії; може бути добуто за допомогою судово-психіатричного методу діагностики; може бути доказане засобами даної науки; не може бути спростовано ніким, окрім іншого спеціаліста у цій галузі знань [3].

Виходячи з опису специфічності судово-психологічної і судово-психіатричної експертиз, при виконанні КСППЕ межами компетенції експерта-психолога та експерта-психіатра, є наступне:

- судово-психологічна експертиза вивчає особливості психічної діяльності (оцінює, аналізує, описує їх та ін.) особи без психічних розладів;
- судово-психіатрична експертиза вивчає медичну документацію та підекспертного (виявляє, оцінює, діагностує) у всьому їх різноманітті, у тому числі і при розмежуванні так званої психічної норми і психічної патології з відповідною кваліфікацією варіантів норми, включаючи крайні її варіанти (при цьому межі психічних розладів визначаються чинною класифікацією психічних розладів і з урахуванням вітчизняних (національних) класифікаційних та наукових розробок).

Вибірковий аналіз експертної практики свідчить, що підходи до виконання КСППЕ відрізняються у різних регіонах України. Однією з причин зазначеної

ситуації є те, що на теперішній час в Україні відсутні наукові розробки щодо КСППЕ які включають загальні методичні підходи щодо її виконання. Така методологічна прогалина вимагає окреслення понять, які дозволять надати опис об'єкта дослідження в категоріях, трансформованих із «материнських» психологічної та психіатричної наук та адаптованих до тезаурусу психологічних і психіатричних досліджень, методологічно впорядкувати та уніфікувати процес міждисциплінарного експертного пізнання, виходячи з її визначення та пропозицій щодо напрямків можливого та доцільного використання у кримінальному та цивільному процесах.

Отже, у зв'язку з наявними дискусійними питаннями, які виникають під час проведення науково-дослідної діяльності у галузі пограничних питань судової психологічної та судової психіатричної експертиз, нагальною є необхідність об'єднати зусилля експертів-психологів Міністерства юстиції України та експертів-психіатрів Міністерства охорони здоров'я України для організації науково-методичного забезпечення КСППЕ. Науково-методичне та організаційно-управлінське забезпечення судово-експертної діяльності визначено положеннями ст. 8 Закону України «Про судову експертизу». Спільну діяльність з науково-методичного забезпечення КСППЕ ми пропонуємо здійснити в два етапи. На першому етапі зазначеної спільної діяльності ми бачимо розроблення та узгодження термінологічного апарату у вказаних сферах судових експертиз. Вважаємо, що проблема застосування термінології, що поєднує окремі аспекти в суміжних галузях судової психологічної та судової психіатричної експертиз, є нагальною. Розроблення словника термінів судових психологічної та психіатричної експертиз забезпечить точність, наукову коректність мови експертів та відобразить особливості міждисциплінарної термінології. Такий підхід ґрунтується на принципах універсальності термінів (адаптації до різних галузей спеціальних знань при одночасному збереженні свого базового значення) та контекстної варіативності (уточнення значення терміна залежно від експертної дисципліни). На другому етапі сумісної діяльності ми бачимо розроблення сучасних методик (методичних

рекомендацій) КСППЕ, на основі яких буде врегульований організаційний та експертний етапи здійснення судово-експертної діяльності задля надання обґрунтованих (мотивованих) відповідей на експертні питання в межах професійної компетенції експертів – учасників КСППЕ відповідних профільних міністерств.

Література:

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 17.07.2025).
2. Євсюков О. Ф. Використання спеціальних психологічних знань у кримінальних провадженнях. Правовий часопис Донбасу. 2025. № 1(90). С. 87-91. DOI 10.32782/2523-4269-2025-90-87-91.
3. Ілейко В. Р., Каніщев А. В. Науково-методичні аспекти комплексної судової психолого-психіатричної експертизи в Україні // Архів психіатрії. — 2011. — Т. 17, № 3. — С. 53–57.